

1 **SUOMEN LUKIOLAISTEN LIITON**

2 **TAVOITEOHJELMA 2024**

3

4 **1. KOULUTUSPOLITIikka** **2**

5 1.1 Lukiokoulutuksen järjestäminen 2

6 1.2 Tuntijako 3

7 1.3 Oppisisällöt ja pedagogiikka 4

8 1.4 Oppimateriaalit 5

9 1.5 Opinto-ohjaus 6

10 1.6 Peruskoulu ja toiselle asteelle siirtyminen 6

11 1.7 Toinen aste 7

12 1.8 Ylioppilastutkinto 8

13 1.9 Lukion ja korkea-asteen nivelvaihe 9

14 1.10 Kansainvälinen koulutuspolitiikka 11

15 **2. SOSIAALIPOLITIikka** **11**

16 2.1 Tukipalvelut 11

17 2.2 Opiskelijahuolto 12

18 2.3 Hyvinvointi 12

19 2.4 Turvallisuus oppilaitoksessa 13

20 2.5 Opiskelija kouluyhteisön jäsenenä 14

21 2.6 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus 14

22 2.7 Toimeentulo ja asuminen 15

23 2.8 Nuorten sosiaali- ja terveyspalvelut 16

24 2.9 Opiskelijoiden oikeusturva 17

25 **3. NUORISOPOLITIikka** **17**

26 3.1 Nuorten vaikuttamismahdollisuudet 17

27 3.2 Nuoret vaaleissa 18

28 3.3 Nuorisopalvelut 18

29 3.4 Nuorten työllistymismahdollisuudet 19

30 3.5 Sukupolvipolitiikka 19

31 3.6 Nuorten liikkumismahdollisuudet 20

32 3.7 Kestävä kehitys 20

33

34

35 1. KOULUTUSPOLITIikka

36 1.1 Lukiokoulutuksen järjestäminen

37 Lukiokoulutuksen tulee olla aidosti maksutonta. Jokaisella nuorella tulee olla mahdollisuus
38 osallistua lukiokoulutukseen esimerkiksi taloudellisesta asemasta tai taustasta riippumatta.
39 Lukion tulee olla vetovoimainen vaihtoehto toiselle asteelle siirryttäessä, jotta sinne hakeutuu
40 motivoituneita opiskelijoita. Lukiokoulutuksen tulee olla poliittisesti ja uskonnollisesti täysin
41 riippumatonta ja sitoutumatonta. Koulutuksen järjestäjän on varmistettava, että tarjottava
42 koulutus on laadukasta ja että se toteuttaa lukiokoulutukselle asetetut tavoitteet. Opintojen
43 eteneminen ei saa olla sidottu vuosiluokkiin vaan opiskelijan on voitava valita opintojaksvoja
44 omaan opiskelutahtiinsa sopivasti. Lukiokoulutuksessa tulee ottaa käyttöön kansallinen
45 opiskelijapalauttejärjestelmä, joka tarjoaa vertailukelpoista tietoa eri lukioden tilanteesta.
46 Opiskelijoiden hyvinvointi ja osallisuus sekä koulutuksen laatu tulee huomioida
47 opiskelijapalautetta kerätessä.

48 Opiskelijan on voitava osallistua kaikille haluamilleen valtakunnallisille opintojaksoille hänen
49 suorittaessaan lukion kolmessa vuodessa. Opiskelu on voitava suorittaa ensisijaisesti
50 lähiopetuksessa, jossa ryhmäkoot eivät saa olla liian suuria. Erityisesti kielten sekä
51 matemaattisten aineiden opetuksessa on taattava riittävän pienet ryhmäkoot. Etäopetuksella
52 tuetaan opetuksen järjestämistä ja mahdollistetaan laajempi opintotarjonta. Itsenäisiä
53 opintojaksvoja on myönnettävä yhtenäisin, opiskelijan elämäntilanteen huomioon ottavin
54 perustein, ja opintojaksvojen suorittamisperusteiden on oltava valtakunnallisesti
55 standardisoituja. Opiskelijalla tulee olla mahdollisuus suorittaa opintojaksvoja halutessaan
56 etänä verkkoympäristöissä. Muualla hankitun osaamisen tunnustamista ja hyväksilukua tulee
57 kehittää sujuvaksi ja valtakunnallisesti yhtenäiseksi. Nuoren tulee voida opinnoissaan
58 hyväksilukea aktiivinen toiminta kansalaisyhteiskunnassa esimerkiksi opintopisteinä.
59 Opetuksen suunnittelussa on huomioitava myös opiskelijan itsenäisen työn määrä, ja lukion
60 oppimäärien ja niihin kuuluvien opintojen perusteena käytettävien opintopisteiden on oltava
61 ECTS-opintopisteitä.

62 Kunnilla on merkittävä rooli lukiokoulutuksen järjestäjänä. Nykyinen eri koulutuksen järjestäjien
63 varaan rakentuva malli tulee säilyttää. Toisen asteen koulutuksen järjestämisvastuuta ei tule
64 siirtää valtiolta kunnille, hyvinvointialueille tai maakunnille. Koulutuskuntayhtymissä
65 koulutuksen laatu tulee taata riippumatta hallinnollisista järjestelyistä. Myös vaihtoehtoisia
66 opetusmenetelmiä harjoittavien koulujen, erityistehtävän saaneiden lukioden ja
67 yksityiskoulujen asema on turvattava. Lukion tulee lähtökohtaisesti sijaita niin lähellä, että sitä
68 varten ei tarvitse muuttaa toiselle paikkakunnalle.

69 Lukiokoulutuksen rahoitus on jatkossakin toteutettava opetus- ja kulttuuriministeriön kautta
70 koulutuksen järjestäjälle maksettavana yksikköhintana, eikä sen tule olla riippuvaista
71 koulutuksen järjestämisestä. Lukiokoulutuksen riittävä rahoitus tulee turvata maksamalla
72 koulutuksen järjestäjille todellisia kustannuksia vastaava yksikköhinta. Lukiokoulutuksen
73 tasa-arvo on turvattava riittävän suurella perusrahoitusosuudella, jonka lisäksi osa

74 valtionosuudesta tulee määräytyä opiskelijapalautteella. Rahoitusjärjestelmä ei saa johtaa
75 lukioiden eriarvoistumiseen.

76 Valtionosuuksien vuosittaisen vaihtelun on pysyttävä kohtuullisena. Yksikköhintaa pitää
77 korottaa vuosittain vähintään yleisen hintatason kasvua vastaavilla korotuksilla.

78 Lukiokoulutuksen saavutettavuuden turvaamiseksi harvan väestöpohjan alueiden lukioille on
79 maksettava korotettua valtionosuutta. Korotettua valtionosuutta on maksettava myös
80 erityistehtävän saaneille lukioille. Lukioilla tulee olla aito mahdollisuus hakea erityistehtävää ja
81 myöntämisperusteiden tulee olla standardisoituja. Erityistehtäviä myönnettäessä alueellinen
82 kattavuus tulee ottaa huomioon.

83 Koulujen alkamisajankohtaa on myöhäistettävä nykyisestä vastaamaan paremmin
84 yleiseurooppalaista mallia.

85 **1.2 Tuntijako**

86 Lukion tuntijaon tulee taata lukiolaiselle vahvat kielelliset, viestinnälliset ja matemaattiset
87 taidot, monipuolinen kielitaito sekä laajat tiedolliset, kulttuuriset ja tietotekniset valmiudet.
88 Lukion on autettava opiskelijaa löytämään vahvuutensa ja kiinnostuksen kohteensa sekä
89 tarjottava riittävä tieto ja tuki oman jatko-opintovalinnan tekemiseen.

90 Lukiossa tulee järjestää sisällöltään monipuolisia, laaja-alaista osaamista kehittäviä
91 temaattisten opintojen opintojaksoja, joissa tulee käsitellä eri oppiaineiden asioita
92 ajankohtaisten teemojen ympärillä. Oppiaineiden välistä yhteistyötä on lisättävä
93 lukio-opetuksessa myös temaattisten opintojen ulkopuolella.

94 Nykymallisesta uskonnonopetuksesta tulee siirtyä kaikille yhteiseen katsomusoppiin, joka
95 tarkastelee uskontoja ja maailmankatsomuksia tasapuolisesti ilmiöiden pohjalta. Uskonnon ja
96 elämäntiedon erityisasema on poistettava lukiolaista. Mikäli uskonnonopetus jatkuu
97 nykymallisena, vähemmistöuskontojen opetuksen tasalaatuisuus tulee taata, ja
98 evankelis-luterilaiseen ja ortodoksiseen kirkkoon kuuluville tulee taata mahdollisuus valita
99 elämäntiedon oppimäärä oman uskonnonopetuksen sijaan.

100 Kielten opetuksen tulee antaa valmiudet opiskellun kielen monipuoliseen käyttöön. Lukiossa
101 on opiskeltava äidinkielen lisäksi vähintään kahta vapaavalintaista kieltä, joista ainakin toisen
102 on oltava A-kieli. Kielenopetuksen on oltava enemmän myös suullista kielitaitoa kehittävää.
103 Muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvan opiskelijan oman äidinkielen opiskelua
104 ja ylläpitoa on tuettava. Oman äidinkielen todistettuja opintoja on saatava hyväksiluettua
105 lukio-opintoihin. Opiskelijaa ei saa vaatia opiskelemaan molempia kotimaisia kieliä, mutta
106 hänellä on oltava siihen yhtäläinen mahdollisuus. Suomi- ja ruotsi toisena kielenä
107 -opintojaksoja tulee tarjota laajemmin myös lähiopetuksena yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

108 Matematiikan yhteisessä opintojaksossa on luotava pohja sekä lyhyen että pitkän oppimäärän
109 opiskeluun. Yhteisen opintojakson on annettava opiskelijalle tarpeelliset valmiudet valita
110 itselleen ja jatko-opintosuunnitelmiinsa sopiva oppimäärä sekä kehittää motivaatiota
111 matematiikan opiskeluun. Pitkän oppimäärän on tarjottava hyvät valmiudet

112 matemaattis-luonnontieteellisiin jatko-opintoihin. Lyhyen oppimäärän on oltava
113 käytännönläheistä ja korostettava kaikissa opinnoissa tarvittavia matemaattisia taitoja.

114 Opiskelijalle tulee taata mahdollisuus yleissivistäviin, monipuolisiin ja kiireettömiin opintoihin.
115 Laaja-alainen yleistieto ja jatko-opintoihin suuntaava tutkinto mahdollistetaan rakenteellisella
116 valinnaisuudella, joka kohdistuu yksittäisten oppiaineiden sijaan laajoihin teemoihin.
117 Lukio-opinnoissa opiskelijan tulee voida syventyä haluamiinsa aineisiin, eikä liian suuri
118 pakollisten opintojaksojen määrä saa estää sitä. Pakollisten sisältöjen lisäksi opiskelijalla on
119 oltava mahdollisuus valita haluamansa määrä valinnaisia opintojaksoja, joissa hän voi
120 syventää osaamistaan itselleen hyödyllisiksi kokemissaan oppiaineissa.

121 Opiskelijalla täytyy olla mahdollisuus suorittaa erilaisia lukiodiplomeja, jotka osoittavat
122 lukiolaisen kyvyn itsenäiseen ajatteluun ja toimintaan. Lukiodiplomeita on voitava suorittaa
123 sekä oppiaineryhmissä että yksittäisissä oppiaineissa, eivätkä diplomit saa rajoittua vain taito-
124 ja taideaineisiin. Lukiodiplomeita tulee pystyä suorittamaan monipuolisesti ympäri Suomen,
125 esimerkiksi etäsuoritusmahdollisuuksia hyödyntäen. Lukiodiplomit ilmentävät opiskelijan
126 motivaatiota oppiaineryhmää tai oppiainetta kohtaan, ja lukiodiplomeita tulee pystyä
127 hyödyntämään opiskelijavalinnassa. Lisäksi lukiodiplomilla tulee voida korvata yksi viidestä
128 pakollisesta ylioppilaskokeesta. Lukiodiplomeille on oltava kansalliset suoritusohjeet sekä
129 arvioinnin yhdenmukaistavat arviointikriteerit, joiden perusteella toteutetaan lukiodiplomien
130 kaksivaiheinen kansallinen arviointi. Lukiodiplomien tulee olla suorituksina vertailukelpoisia.
131 Nämä ovat myös ylioppilaskokeen korvaamisen edellytyksenä.

132 Lukion pakollisiin opintojaksoihin tulee sisällyttää tieto- ja viestintätekniikan opetusta
133 yhtäläisten pärjäämismahdollisuuksien takaamiseksi sähköisissä ylioppilaskirjoituksissa.
134 Lisätukea on tarjottava tuntijakoon sisällytettävänä valinnaisena tieto- ja viestintätekniikan
135 opetuksena.

136 **1.3 Oppisisällöt ja pedagogiikka**

137 Oppisisältöjen tulee olla yleissivistäviä sekä jatko-opiskeluun valmentavia. Niiden tulee
138 painottua tietojen hankintaan, jäsentelyyn ja soveltamiseen sekä kokonaisuuksien hallintaan.

139 Opiskelijan tulee oppia ymmärtämään ja sietämään tietoon liittyvää epävarmuutta. Opetuksen
140 tulee kannustaa opiskelijaa suhtautumaan tietoon kriittisesti ja oppia kyseenalaistamaan ja
141 löytämään perusteltuja ratkaisuja. Oppisisältöjen tulee tukea opiskelijan oman ajattelun ja
142 tietokäsityksen kehitystä.

143 Lukion opettajilla tulee olla pätevyys tehtävänsä sekä hyvät ja ajantasaiset pedagogiset
144 valmiudet. Pedagogiikkaa tulee päivittää tukemaan vahvemmin lukiokoulutukselle asetettuja
145 tavoitteita. On varmistettava, että yhteistyö työelämän, kolmannen sektorin, korkeakoulujen ja
146 yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa toteutuu kaikkialla. Lukioiden ja korkeakoulujen välisen
147 yhteistyön tulee olla laadukasta ympäri Suomen. Kaikilla lukiolaisilla on oltava yhtäläiset
148 mahdollisuudet suorittaa korkeakouluopintoja lukio-opintojensa aikana.

149 Jokaisella lukiolla on oltava riittävät ja ajanmukaiset tieto- ja viestintätekniset välineet ja
150 yhteydet. Opettajien tulee kouluttautua säännöllisesti, ottaa käyttöön uusia keinoja hyödyntää
151 tietotekniikkaa opetuksessa ja saada siinä tarvittaessa tukea. Laitteiston nykyaikaistamisen
152 lisäksi on huolehdittava sähköisten oppimisympäristöjen ja sovellusten kehittämisestä ja
153 käyttöönotosta lukio-opetuksessa. Opetuksessa käytettävien sovellusten ja laitteiden tulee
154 valmentaa opiskelijaa myös opintojen jälkeiseen elämään ja työuralle. Opiskelijoiden
155 digitaalisista taidoista on pidettävä huolta tarjoamalla opetuksen yhteydessä tukea ja ohjausta
156 digitaalisten opiskelumenetelmien käytössä. Lukion tulee myös nimetä tarpeellinen määrä
157 tietotekniikkatukihenkilöitä, jotka voivat auttaa opiskelijoita ja opettajia tietoteknisissä
158 ongelmissa. Opintojaksojen kokeet tulee pääsääntöisesti järjestää Abitti-järjestelmässä.
159 Opetuksen tulee aidosti valmentaa sähköisiin ylioppilaskirjoituksiin ja muihin sähköisiin
160 koetyyppeihin.

161 Etäopetusta järjestettäessä on varmistettava sähköisen opetuksen toimivuus ja riittävän
162 monipuoliset opiskelutavat. Etäopetusta ei tule nähdä vain verkkoon siirrettynä
163 lähiopetuksena. Opettajilla tulee olla pedagogiset valmiudet laadukkaan etäopetuksen
164 toteuttamiseen. Verkossa opiskeleville ja itsenäisiä opintojaksoja suorittaville opiskelijoille on
165 tarjottava riittävä määrä ohjausta. Etäopetuksesta ei saa syntyä ylimääräistä kuormitusta
166 opiskelijalle.

167 Nuorten osaamis- ja koulutustason heikkeneminen tulee pysäyttää ja kääntää nousuun.
168 Osaamis- ja koulutustason testaamisen tulee olla läpileikkaavaa, puolueetonta, julkista ja
169 jatkuvaa. Osaamis- ja koulutustason testaamiseen käytettäviä metodeja tulee kehittää sekä
170 testitulosten oikeellisuutta tarkkailla.

171 **1.4 Oppimateriaalit**

172 Kaikkien oppimateriaalien ja -välineiden tulee olla opiskelijalle maksuttomia. Oppimateriaalien
173 tuottamisen täytyy tulevaisuudessa nojata mahdollisimman monen eri toimijan malliin.
174 Oppimateriaalien tulee olla monipuolisia eikä niiden sähköistäminen saa tarkoittaa vain
175 painetun aineiston siirtämistä sähköiseen muotoon. Opiskelijalle tulee tarjota myös
176 mahdollisuus käyttää painettua oppimateriaalia. Opiskelijoille hankittavien tietokoneiden on
177 oltava Abitti-yhteensopivia. Opiskelijoilla tulee olla mahdollisuus lunastaa tietokone opintojen
178 jälkeen. Kuitenkin opiskelijalla on oltava oikeus opiskeluun ja oppimateriaalien käyttöön myös
179 itse hankkimallaan tietokoneella.

180 Oppimisen ja opetuksen tueksi tulee luoda nykyisen kaltaisten oppimateriaalien rinnalle
181 valtakunnallinen digitaalinen oppimateriaalipankki. Sekä opiskelijoiden että opettajien tulee
182 voida hyödyntää oppimateriaalipankkia vapaasti opiskelussa ja opetuksessa.
183 Oppimateriaalipankin avulla oppimateriaalien ei tarvitse olla yksittäisiin opintojaksoihin
184 keskittyvää, vaan materiaalit voivat käsitellä laajempia kokonaisuuksia esimerkiksi
185 oppiaineryhmittäin. Oppimateriaalipankin luominen tai oppimateriaalien sähköistäminen ei saa
186 heikentää oppimateriaalien laatua. Sähköisten oppimateriaalien tarjonnan ja laadun on
187 vastattava opiskelijoiden ja opetuksen vaatimuksia.

188 **1.5 Opinto-ohjaus**

189 Ylioppilaat on saatava sujuvasti jatko-opintoihin ja siitä työelämään, minkä vuoksi jokaisella
190 lukiolaisella tulee olla mahdollisuus laadukkaaseen opinto-ohjaukseen ja muihin
191 opinto-ohjausta tukeviin palveluihin. Opinto-ohjauksen riittävät resurssit on turvattava
192 koulutuksen järjestäjiä velvoittavalla asetuksella opintojen ohjauksen vähimmäisresursseista.
193 Jokaista 150 opiskelijaa kohti on oltava vähintään yksi (1) täysipäiväinen opinto-ohjaaja.
194 Opinto-ohjaajien tulee pystyä tarjoamaan ohjausta myös ulkomaille opiskelemaan suuntaaville
195 opiskelijoille. Vailla jatko-opiskelupaikkaa olevien lukiosta valmistuneiden jatko-ohjaukseen
196 on varattava riittävästi resursseja ja se on toteutettava opiskelijan yksilölliset tarpeet
197 huomioiden. Opiskelijoiden tulee olla tietoisia jatko-ohjausmahdollisuudesta.

198 Opinto-ohjauksesta tulee kerätä palautetta, ja palautteen perusteella on tehtävä
199 opinto-ohjauksen laadunvalvontaa ja kehittämistyötä. Opinto-ohjauksessa tulee keskittyä
200 ensisijaisesti yksilöllisten opintopolkujen mahdollistamiseen lisäämällä opiskelijoiden
201 opinto-ohjausta ja henkilökohtaisen opinto-ohjauksen määrää. Ohjauksen yksilöllisyyttä on
202 vahvistettava kehittämällä opinto-ohjauksen opintojaksoihin ryhmäohjauksen rinnalle
203 vaihtoehtoisia suoritustapoja. Opinto-ohjauksen on tarjottava opiskelijalle riittävät tiedot
204 omien ainevalintojen tekemiseen ja kirkastettava valintojen vaikutusta
205 jatko-opintomahdollisuuksiin. Opinto-ohjauksen on tuettava yhteishakuun valmistautumista
206 ajoissa. Lisäksi lukioaikaisella ohjauksella on tuettava opiskelijan omien vahvuuksien ja
207 kiinnostuksen kohteiden tunnistamista, minäkuvan rakentamista sekä oman
208 jatko-opintopaikan löytymistä. Lukion täytyy myös pystyä tukemaan opiskelijaa
209 kansainvälisissä pyrkimyksissä, kuten opiskelijavaihtoissa, kulttuurimatkoissa ja
210 jatko-opinnoissa ulkomailta.

211 Henkilökohtaisen opintosuunnitelman, ylioppilastutkintosuunnitelman sekä jatko-opinto- ja
212 urasuunnitelman on tarjottava hyödyllistä tukea opiskelijalle, ja niitä on päivitettävä opintojen
213 aikana.

214 Jokaiselle lukiolaiselle tulee tarjota valinnainen TET-jakso, jonka voi viettää työelämään tai
215 korkeakouluun tutustuen. Opiskelijoille on esiteltävä koulutusaloja ja oppilaitoksia Suomessa
216 sekä ulkomailta mahdollisimman laajasti, jotta opiskelijalla on mahdollisuus löytää oma
217 polkunsä. Opinto-ohjauksen oikea-aikaisuutta on kehitettävä, ja opintojen alussa on tuettava
218 erityisesti opiskelu- ja ajanhallintataitojen kehittymistä. Kaikki ohjaavat -periaatetta on
219 vahvistettava, ja aineenopettajien roolia ja vastuuta ohjauksessa on selkeytettävä.
220 Opinto-ohjauksen tuntien jaksotuksen tulee tukea opiskelijaa pitkin tämän lukio-opintoja.
221 Opinto-ohjauksen laatu tulee ottaa yhdeksi kriteeriksi opiskelijapalautejärjestelmässä.

222 **1.6 Peruskoulu ja toiselle asteelle siirtyminen**

223 Yläkoulun oppilaanohjaukseen tulee panostaa entistä enemmän, jotta lukioon hakeutuu
224 motivoituneita opiskelijoita. Lukion on kuitenkin oltava matalan kynnyksen vaihtoehto
225 jokaiselle, joka haluaa valmistaa itseään jatko-opintoihin, vaikka kaikki heistä eivät olisi

226 varmoja tulevaisuuden alastaan. Lukion opiskelijavalinnan tulee perustua perusopetuksen
227 päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvoon, jota voidaan täydentää valintakokeilla ja muilla
228 kriteereillä erityislinjoille hakeuduttaessa. Perusopetuksen päättötodistuksen arvosanojen
229 tulee olla vertailukelpoisia peruskoulujen välillä.

230 Jokaiselle peruskoulun päättäneelle täytyy taata subjektiivinen oikeus jatkokoulutuspaikkaan.
231 Toiselle asteelle hakeutumisen tulee perustua vapaaehtoisuuteen, eikä vapaata
232 hakeutumisoikeutta toisen asteen koulutukseen tule rajoittaa. Opiskelujen laiminlyönnistä ei
233 pidä seurata sakkoja tai muita sanktioita, vaan ne on korvattava tehostetuilla tukipalveluilla.

234 Perusopetuksen ja toisen asteen opetussuunnitelmien tulee muodostaa jatkumo, jotta
235 oppilaan on mahdollista saavuttaa toisen asteen koulutuksessa tarvittavat pohjatiedot ja
236 -taidot perusopetuksessa.

237 Kynnystä hakeutua valmentaviin opintoihin on madallettava, ja valmentavia
238 opintomahdollisuuksia on tehtävä entistä näkyvämmiksi. Valmentavien opintojen ohessa on
239 oltava mahdollisuus korottaa peruskoulun päättötodistuksen arvosanoja. Jokaisessa
240 tutkintokoulutukseen valmentavaa koulutusta (TUVA) antavassa oppilaitoksessa on pystyttävä
241 tarjoamaan kaikkia TUVA-koulutuksen muotoja ympäri Suomen. Opiskelijan opintoja ja niiden
242 muodostamaa kokonaisuutta on voitava muuttaa myös valmentavan koulutuksen aikana.

243 Toisen asteen tutkintoon valmentavaa koulutusta tulee kehittää vetovoimaisemmaksi ja
244 saavutettavammaksi. Maahanmuuttajataustaisia nuoria tulee tukea suorittamaan lukio-opintoja
245 tutkintoon valmentavassa koulutuksessa.

246 **1.7 Toinen aste**

247 Toisen asteen koulutuksen on pohjauduttava malliin, jossa lukio ja ammatillinen koulutus
248 toteuttavat toisistaan erillisiä tehtäviä. Lukion rooli on olla yleissivistyksen kautta
249 jatko-opintoihin valmistava koulutusmuoto. Ammatillinen koulutus valmentaa osaavia ja
250 ammatillisesti sivistyneitä käytännön tekijöitä. Molempia koulutusmuotoja ja niiden
251 opintosisältöjä on kehitettävä itsenäisesti kunkin omista tarpeista ja lähtökohdista. Myös
252 IB-tutkinnon saatavuus tulee taata valtakunnallisesti.

253 Toisen asteen opiskelijalla tulee olla mahdollisuus halutessaan suorittaa kaksois- tai
254 kolmoistutkinto. Kaksois- tai kolmoistutkinnon suorittajille tulee tarjota räätälöityä
255 opinto-ohjausta. Oppilaitosten välinen toimiva yhteistyö on edellytys sen sujuvuudelle. Toisella
256 asteella opiskelevien mahdollisuutta opiskelualan vaihtoon täytyy kehittää erilaisilla
257 erillisvalinnoilla.

258 Nuorten tulee saada osallistua lukiokoulutukseen pääsääntöisesti nuorille tarkoitettun
259 lukiokoulutuksen oppimäärän mukaisesti. Tätä tarkoitusta tukevia yksittäisiä opintojaksoja
260 tulee kuitenkin voida suorittaa myös aikuislukiossa. Aikuislukiota ei tule nähdä nuorelle
261 ensisijaisena vaihtoehtona, mikäli opiskelijalla on opinto-oikeutta jäljellä omassa
262 päivälukiossaan. Aikuisille ja nuorille tarkoitettun lukiokoulutuksen tulee vastata erilaisiin
263 tarpeisiin, eikä niille tarkoitettuja tehtäviä tule sekoittaa. Opintojen suorittamisen tulee olla

264 joustavaa, jotta esimerkiksi urheilu- tai musiikkiuralla olevat nuoret voivat yhdistää uran ja
265 lukiokoulutuksen ilman kohtuutonta kuormitusta tai opintojen vaarantumista. Valtion tulee
266 tukea tulevaisuudessakin lukion jälkeistä täydentävää aineopetusta.

267 1.8 Ylioppilastutkinto

268 Ylioppilastutkinnon on koostuttava lukion oppimäärästä sekä ylioppilastutkinnon kokeista.
269 Tutkintoon vaadittavien suoritettujen opintojen määrän ja laadun tulee olla sama kaikille
270 kokelaille riippumatta siitä, missä opiskelee. Opiskelijan asuinpaikka tai lukion koko eivät saa
271 vaikuttaa siihen, mitä aineita opiskelija pystyy tutkintoonsa valitsemaan. Ylioppilastutkintoon
272 tulee sisältyä enintään neljä pakollista ylioppilastutkinnon koetta, joihin tulee sisältyä
273 äidinkielen ja kirjallisuuden koe, vieraan kielen koe, reaaliaineen koe ja yksi vapaasti valittava
274 koe. Yhden kokeen tulee olla pitkän oppimäärän mukainen. Opiskelijalla tulee olla tämän
275 lisäksi mahdollisuus suorittaa vapaavalintaisesti haluamansa määrä ylimääräisiä
276 ylioppilaskokeita. Tulevaisuudessa on tarkasteltava mahdollisuutta entistäkin laajempaan
277 kirjoitettavien aineiden valinnaisuuteen. Ylioppilastutkinnon kokeet tulee voida jatkossakin
278 suorittaa hajautetusti kolmen tutkintokerran aikana. Ylioppilastutkinnon arvosanojen on oltava
279 keskenään vertailukelpoisia.

280 Opiskelijan, joka on suorittanut lukion oppimäärän englanniksi, on voitava suorittaa myös
281 ylioppilastutkinnon kokeet englannin kielellä. Ylioppilastutkinnon kokeet tulisi voida suorittaa
282 englanniksi myös hakemuksen perusteella. Englanninkielistä ylioppilastutkintoa ei tule
283 toteuttaa muun koulutuksen kustannuksella, eikä englanninkielisen ylioppilastutkinnon tule
284 vaikuttaa ylioppilastutkinnon rakenteeseen.

285 Äidinkielen kokeen tulee jatkossakin olla kaikille pakollinen opiskelijan kielellisiä sekä
286 ajatuksellisia valmiuksia mittaava koe, joka suoritetaan ylioppilastutkinnon suorituskielellä.
287 Kokeen tulee mitata tekstin ja tiedon tulkitsemis- ja käsittelytaitoja sekä oman tekstin
288 tuottamisen taitoja. Niiden, joiden äidinkieli on romanikieli, karjalan kieli, viittomakieli tai
289 pohjois-, inarin- tai koltansaamen kieli, tulee voida suorittaa ylioppilastutkinnon pakollinen
290 äidinkielen ylioppilaskoe omalla äidinkielellään, vaikka tutkinnon suorituskieli olisi suomi,
291 ruotsi tai englanti. Opiskelijalla tulee olla lisäksi mahdollisuus sisällyttää ylioppilastutkintoonsa
292 sekä suomen, ruotsin että englannin äidinkielen koe taikka suomi tai ruotsi toisena kielenä
293 -koe. Erikielisten äidinkielen ylioppilaskokeiden tulee vastata rakenteeltaan toisiaan.

294 Kielten osaamista on mitattava eurooppalaisen viitekehyksen mukaisilla kielitasoilla, minkä
295 kautta opiskelija saa ylioppilastutkinnon yhteydessä kansainvälisesti hyväksytyn todisteen
296 kielitaidostaan. Ylioppilastutkintoon tulee sisältyä kielen suullisen osaamisen arviointi.

297 Ylioppilaskoetilanteen sähköisen ja fyysisen ympäristön on palveltava opiskelijaa. Kokeita ei
298 tule järjestää peräkkäisinä päivinä. Ylioppilastutkinto on korkea-asteelle suuntaava tutkinto,
299 jonka suorittaneella on riittävät oppimistaidot ja sivistys korkea-asteella opiskeluun.
300 Ylioppilastutkinnon tehtävä osana valintajärjestelmää tulee olla kaikkialla korkea-asteella ja
301 työelämässä tarvittavan osaamisen mittaaminen. Ylioppilastutkinnon tulee perustua
302 valtakunnallisiin opintojaksoihin eivätkä maksulliset valmennuskurssit saa asettaa opiskelijoita
303 epätasa-arvoiseen asemaan. Ylioppilaskokeissa tulee huomioida opiskelijoiden moninaisuus

304 ja huolehtia, etteivät yksilön ominaisuudet, kuten neurologinen poikkeavuus tai vammaisuus,
305 aseta opiskelijoita eriarvoiseen asemaan.

306 Tietotekniikan käyttö ylioppilaskokeissa ei saa muodostua kenellekään esteeksi suorittaa
307 tutkintoa tai sen osia. Kokeessa tarvittavia aineistoja tulee jatkossa voida hakea avoimesta
308 verkkoympäristöstä ja tehtävätyyppejä tulee kehittää siten, että ne hyödyntävät paremmin
309 tietotekniikan tarjoamia mahdollisuuksia. Reaaliaineiden ylioppilaskokeiden tulisi testata myös
310 kokelaan tiedonhaku- ja soveltamistaitoja sekä lähdekritiikkiä.

311 Ylioppilastutkintomaksut tulee poistaa ja ylioppilastutkintolautakunnan rahoittaminen tulee
312 siirtää valtion tehtäväksi. Ylioppilaskokeita tulee voida uusia rajatta. Kokeiden tarkistamisen
313 on oltava asiantuntemukseen perustuvaa ja tasalaatuista. Kokeiden uusintatarkastuksesta
314 mahdollisesti koituvien kustannusten on oltava opiskelijalle kohtuulliset.
315 Ylioppilastutkintolautakuntaan tulee sisällyttää opiskelijoiden edustus. Ylioppilastutkinnon
316 uusintoihin ilmoittautumisen tulee olla mahdollista korkeakoulujen opiskelijavalinnan jälkeen,
317 jotta ehkäistään yksilön koulutuspolun katkeaminen. Ylioppilaskokeiden uusiminen muualla
318 kuin alkuperäisellä oppilaitoksella tulee olla sujuvaa ja vaivatonta.

319 Ylioppilaskokeiden arvostelussa tutkintopisteiden porrastuksen tulee olla lineaarisempi, jotta
320 kokeiden pisteytyksen porrastuneisuudesta syntyviä epätasa-arvoisia pisteytystilanteita ei
321 synny korkeakoulujen todistushaussa. Tämä ei saa kuitenkaan vaikeuttaa korkeakoulujen
322 todistusvalinnan kansainvälistä yhteensopivuutta.

323 **1.9 Lukion ja korkea-asteen nivelvaihe**

324 Lukiolaisen tulee saada jatko-opintokelpoisuus suorittamalla lukion oppimäärä. Toimiva
325 valintajärjestelmä on avain lukiolaisen kannalta ei-toivottujen välivuosien karsimiseen.
326 Korkeakoulututkintojen tavoitteet on tehtävä opiskelijalle selväksi jo ennen korkea-asteelle
327 hakeutumista.

328 Ylioppilaskirjoitusten tuloksia tulee käyttää tehokkaasti hyödyksi korkea-asteen
329 opiskelijavalinnoissa siten, että osa valinnoista tehdään suoravalintana ylioppilastutkinnon
330 perusteella. Todistusvalinnan ainepisteytyksessä tulee kuitenkin huomioida ensisijaisesti se,
331 kuinka oleellinen kyseinen aine on koulutusohjelman kannalta sen opintopistemäärän sijaan.
332 Opiskelijavalintaa tulee tehdä merkittävä määrä myös valintakokeilla, jotta kirjoituksissa
333 heikommin menestyneillä, lukion oppimäärän ja ammatillisen tutkinnon suorittaneilla on
334 mahdollisuus hakeutua haluamilleen aloille. Valintajärjestelmä ei saa sulkea valmistuneilta
335 opiskelijoilta opintopolkuja.

336 Korkea-asteen aloituspaikkoja on lisättävä, jotta useampi nuori pääsee korkeakoulutuksen
337 piiriin. Aloituspaikkojen määrän kasvaessa on huolehdittava korkeakoulujen riittävästä
338 rahoituksesta.

339 Korkeakoulutuksen yhteishaun ensikertalaisuuden tulee säilyä, kunnes opiskelija on
340 suorittanut 60 opintopistettä korkea-asteella tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Yhteishaun
341 on oltava ensisijaisesti uusien opiskelijoiden väylä korkea-asteelle. Aikaisemmin

342 korkea-asteella opiskelleiden mahdollisuus alan vaihtamiseen on turvattava erillisvalintojen ja
343 omien valintakiintiöiden kautta. Alan vaihtamisen tapoja tulee kehittää ja monipuolistaa niin,
344 että alan vaihtaminen olisi mahdollisimman sujuvaa ja nopeaa.

345 Hakijoiden alalle soveltuvuuden mittaaminen on merkittävä osa valintakokeiden sisältöä.
346 Valintakokeiden ei tule perustua ulkoa opetellun tiedon testaamiseen. Valintakokeiden
347 suunnittelussa on kiinnitettävä huomiota siihen, että valmennuskurssit eivät saa antaa osalle
348 hakijoista etulyöntiasemaa valintakokeeseen valmistautuessa. Valintakokeissa vaadittava
349 osaamistaso tulee pystyä saavuttamaan lukio-opintojen aikana. Valintakokeiden on oltava
350 hakijalle maksuttomia.

351 Korkea-asteen haku aikataulujen on oltava yhdenmukaisia ja tiedot ennakkotehtävistä on
352 julkaistava ajoissa. Korkeakoulujen valintakoeaineistot tulee julkaista vasta kevään
353 ylioppilaskirjoitusten jälkeen. Korkeakoulujen tulee huomioida myös IB-päättökokeiden
354 päivämäärät valintakokeiden asettamisessa. Korkeakoulujen on tehtävä yhteistyötä
355 suunnitellessaan valintakokeiden päivämääriä, jotta hakijalla on mahdollisuus hakea kaikille
356 samankaltaisille aloille samassa haussa. Todistusvalinnan tulokset tulee julkaista hyvissä ajoin
357 ennen korkeakoulujen valintakokeita, ja tämän saavuttamiseksi ylioppilaskokeiden aikataulun
358 tiivistämisen sijasta tulee korkeakoulujen valintakokeita myöhäistää.

359 Samaa koulutusta antavien korkeakoulujen on luotava yhtenäinen, ensisijaisesti sähköisessä
360 ympäristössä toteutettava valintakoe, jolla on oltava mahdollista hakea kaikkiin oppilaitoksiin.
361 Valintakokeen suorittamista ei saa ensisijaisesti sitoa maantieteelliseen sijaintiin eikä
362 mahdolliselle valintakoepaikalle siirtyminen saa aiheuttaa hakijalle kustannuksia.
363 Valintakokeiden laajaan sähköiseen toteutukseen siirryttäessä ei saa tinkiä hakijoiden
364 oikeusturvasta eikä hyvinvoinnista. Valintaprosessi ja valintakokeiden mahdolliset lisävaiheet
365 eivät saa muodostaa hakijalle kohtuutonta kuormaa. Valintaprosessi ei saa venyä liian pitkäksi
366 hakijan oikeusturvan ja hyvinvoinnin takaamiseksi. Sähköisen valintakokeen tekninen toteutus
367 ei saa eriarvoistaa hakijoita toisistaan, eikä se saa muodostaa kynnystä hakijoiden
368 soveltuvuuden testaamiseen. Mahdollisen sähköisen valintakokeen rakenteen ja sisältöjen
369 tulee minimoida mahdollisuus vilppiin.

370 IB-, EB- ja DIA-tutkintojen sekä suomalaisen ylioppilastutkinnon tulee olla tasa-arvoisessa
371 asemassa suomalaisia korkeakouluvalintoja tehdessä. IB-tutkinnon ja suomalaisen
372 ylioppilastutkinnon opetussisältöjä tulee tarkastella erillään, eikä niitä tule suoraan rinnastaa
373 toisiinsa. IB-tutkintoja koskevasta "muut reaaliaineet" -kohdasta tulee luopua ja Core-opinnot
374 tulee huomioida korkeakouluvalintoja tehdessä. IB-tutkinnon Higher Level- ja Standard Level
375 -aineita tulee tarkastella erillisinä aineina todistusvalinnan pisteytyksessä.

376 Vaihtoehtoisia väyliä korkeakouluihin, kuten avoimia opintoja ja MOOC-kurssien suorittamista,
377 tulee kehittää ja ottaa laajempaan käyttöön. Opiskelijaa on myös tiedotettava vaihtoehtoisista
378 väylistä korkeakouluopintoihin toisen asteen opinto-ohjauksen aikana.

379 Avoimen korkeakoulun opintojen tulee olla maksuttomia välivuotta viettäville nuorille 60
380 opintopisteeseen asti. Avoimen korkeakoulun kautta korkeakouluun hakeutumisen tulee olla
381 maksutonta.

382 Korkea-asteen koulutuksen on muodostuttava akateemisesta yliopistokoulutuksesta sekä
383 käytännönläheisemmästä ammattikorkeakoulutuksesta.

384 **1.10 Kansainvälinen koulutuspolitiikka**

385 Suomen tulee aktiivisesti osallistua EU-tason koulutuspoliittiseen kehittämistyöhön ja
386 huolehtia kansallisen koulutusjärjestelmän erityispiirteiden huomioimisesta. Suomalaisen
387 koulutusjärjestelmän hyviä puolia tulee edistää kansainvälisesti. Koulutuspolitiikasta
388 päättämisen täytyy säilyä kansallisella tasolla. Koulutusjärjestelmien tulee palvella valtioiden
389 omia tarpeita, eikä Euroopassa tule siirtyä kohti yhteiseurooppalaista koulutusjärjestelmää.
390 Pohjoismaisen koulutuksellisen yhteistyön tulee olla laajamittaista, tehokasta ja saumatonta.
391 EU:n jäsenrakenteen muutokset eivät saa vaikuttaa opiskelijoiden liikkuvuuteen tai Euroopan
392 sisäisiin koulutusmahdollisuuksiin taloudellisesti tai liikkuvuuden kannalta. Opiskelijoiden
393 liikkuvuutta ja Euroopan sisäisiä koulutusmahdollisuuksia tulee kehittää siten, että yhä
394 useampi nuori saa kansainvälisiä kokemuksia.

395 Ulkomailla suoritettuja opintoja pitää pystyä hyväksilukemaan lukio-opintoihin.
396 Lukiokoulutuksen tulee kasvattaa kansainvälisiä osaajia sekä valmistaa opiskelijoita
397 toimimaan ja työskentelemään globalisoituvassa maailmassa. Lukio-opinnoissa
398 kansainvälisyyttä tulee tukea muun muassa ulottamalla Erasmus+ -ohjelman
399 yksilöliikkuvuuden osuus koskemaan lukio-opiskelijoita. Erasmus+ -ohjelman kattavuus tulee
400 säilyttää ja sen rahoitusta tulee kasvattaa. DiscoverEU-hankkeen rahoitusta tulee kasvattaa.

401 **2. SOSIAALIPOLITIikka**

402 **2.1 Tukipalvelut**

403 Psyykkiset tai fyysiset rajoitteet eivät saa vaikuttaa mahdollisuuksiin suorittaa opintoja tai
404 koulun järjestämään toimintaan osallistumiseen. Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia
405 tukitoimista ja tilojen esteettömyydestä opiskelun sujuvuuden takaamiseksi. Tarpeellista
406 tukitoimintaa täytyy olla tarjolla niin, ettei opiskelija joudu matkustamaan kohtuuttomia
407 matkoja.

408 Erityisopetusta ja oppimisen tukea on oltava saatavilla yksilöllisten tarpeiden mukaisesti, ja
409 opiskelijoiden on saatava tukimahdollisuuksista tietoa koko lukion ajan. Lakisääteisen
410 oikeuden erityisopetukseen on toteuduttava jokaisessa lukiossa. Lakiin tulee kirjata
411 erityisopettajamitoitus. Oppimisvaikeudet on otettava huomioon opetuksessa, kokeiden
412 laadinnassa ja koetilanteissa. Jokaisella opiskelijalla on oltava lukion aikana valtakunnallisesti
413 yhtäläinen mahdollisuus osallistua oppimisvaikeustestaukseen ilman, että se vaatii
414 opiskelijalta erityistä valveutuneisuutta. Jokaiselle opiskelijalle tulee järjestää lukiseula lukion
415 alussa. Lukivaikeuden testaamista on kehitettävä. Lukion alussa jokaiselle opiskelijalle tulee
416 luoda kontakti erityisopettajaan.

417 Oppilaitoksessa opinto-ohjaaja toimii opiskelijoiden jaksamisen tukena. Opiskelijoilla tulee
418 olla mahdollisuus päästä keskustelemaan opinto-ohjaajan kanssa aina tarvittaessa.

419 **2.2 Opiskelijahuolto**

420 Jokaisella lukiolaisella tulee olla saatavilla monipuoliset tukipalvelut opiskelunsa tueksi ja
421 hyvinvointinsa turvaksi.

422 Lukioissa tulee olla täysipäiväinen terveydenhoitaja, koulukuraattori ja -psykologi enintään
423 500 opiskelijaa kohti, sekä täysipäiväinen lääkäri 1800 opiskelijaa kohti. Kaikille nuorille on
424 tarjottava laaja maksuton terveystarkastus, joka sisältää lääkärin- ja
425 mielenterveystarkastuksen. Lukiolaisella tulee olla oikeus selvittää enintään kolmen päivän
426 sairauspoissaolo pelkällä ilmoituksella ryhmänohjaajalle. Kaikkien opiskelijahuollon
427 palveluiden tulee olla saatavilla oppilaitosten tiloissa tai niiden välittömässä läheisyydessä.
428 Oppilaitoksen ja hyvinvointialueen välisen yhteistyön tulee olla saumatonta.

429 Opiskelijahuollon ammattilaisia tulee täydennyskouluttaa mielenterveyden häiriöiden
430 tunnistamisesta ja hoidosta sekä näyttöön perustuvien psykososiaalisten hoitomuotojen,
431 kuten lyhytpsykoterapian, hyödyntämisestä. Mielenterveys- tai päihdehoitoa tarvitsevan
432 opiskelijan tulee saada ensivaiheen tuki opiskelijahuollossa. Opiskelijahuollon
433 palvelutarjonnassa tulee huomioida yhdistysten tarjoamat palvelut.

434 Terveys- ja seksuaaliterveydenhuollon ja suun terveydenhuollon on oltava maksutonta
435 toisen asteen opiskelijoille myös heidän täysi-ikäistyttyään. Seksitautitesteihin on
436 varmistettava nopea pääsy koko maassa. Luottamussuhteen luomiseksi opiskelijahuollon
437 tulee muodostaa kokonaisuus, jossa asioita hoitavat samat opiskeluun liittyviin
438 erityiskysymyksiin perehtyneet sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset. Palveluiden
439 järjestämisessä, arvioinnissa ja kehittämisessä on otettava huomioon opiskelijoiden antama
440 palaute. Palveluihin hakeutumisen tulee olla helppoa ja selkeää sekä onnistua ilman välikäsiä
441 ja pelkoa leimautumisesta. Hoitoon hakeutumisen helpottamiseksi tulee tarjota sähköinen
442 ajanvaraus sekä tietoa palveluista. Sähköiset sosiaali- ja terveyspalvelut täydentävät
443 opiskelijahuollon palveluita.

444 Jokaisessa lukiossa on oltava toimiva opiskelijahuoltoryhmä, jossa on opiskelijakunnan
445 edustus. Opiskelijahuoltoryhmän kokousten tulee olla avoimia kaikille opiskelijoille. Lukion
446 tulee luoda opiskelijahuoltosuunnitelma, joka määrittää ryhmän toiminnan ja jonka laatimiseen
447 opiskelijoiden tulee voida osallistua. Oppilaitosten opiskelijahuoltoryhmien ja alueellisten
448 opiskelu- ja yhteistyöryhmien tulee kehittää opiskelijahuoltoa tiiviissä yhteistyössä.
449 Opiskelijoita tulee osallistaa alueellisen opiskelu- ja huoltosuunnitelman laatimisessa.

450 **2.3 Hyvinvointi**

451 Oppilaitoksilla on suuri rooli opiskelijoiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukijoina.
452 Oppiminen tapahtuu välittävissä ilmapiireissä, jossa jokainen opiskelija huomioidaan yksilönä.
453 Oppimisympäristöllä ja opetuskäytänteillä tuetaan opiskelijoiden liikunnallisuutta ja

454 vähennetään liian istumisen aiheuttamia haittoja. Tietotekniikan käyttö ei saa rasittaa
455 opiskelijaa kohtuuttomasti, ja työskentelyergonomiasta on pidettävä huolta

456 Toisen asteen opiskelijoiden kouluruokailua tulee kehittää, jotta kaikilla on mahdollisuus
457 täysipainoiseen ateriaan jokaisena opiskelupäivänä. Kouluruokailussa tulee huomioida
458 erilaiset ruokavaliot, suosia kasvispainotteista ruokaa ja pyrkiä vähentämään ruokahävikkiä.
459 Kouluruokailussa tulee kiinnittää huomiota ruoan laatuun, ravintoainepitoisuuteen sekä
460 täyttävyyteen.

461 Opiskelun kuormittavuuteen ja työmäärään tulee kiinnittää huomiota, ja koulun tulee tarjota
462 tukea ajan- ja stressinhallintaan. Koulutuksen järjestäjän tulee varata riittävästi opiskeluun
463 soveltuvia työ- ja oleskelutiloja opiskelijoiden käyttöön niin kouluajalla kuin sen jälkeen.
464 Liikuntamahdollisuuksia koulupäivien yhteydessä sekä opiskeluympäristön liikunnallisuutta on
465 tuettava.

466 Harrastamisen Suomen malli tulee laajentaa toiselle asteelle. Lukion on tuettava erilaisia
467 harrastusmahdollisuuksia ja niiden rooli yhteisöllisyyden kasvattamisessa ja opinnoissa
468 jaksamisessa tulee tunnustaa. Lukioden tilat tulee avata vapaamuotoiselle
469 harrastustoiminnalle opetuskäytön ulkopuolella. Lukioden tilojen ja harrastevälineiden
470 varaaminen vapaamuotoiseen käyttöön tulee olla lukion opiskelijoille ilmaista. Tilojen
471 varaamiseen on oltava lukiolaisille avoin ja tietoturvallinen digitaalinen järjestelmä.

472 **2.4 Turvallisuus oppilaitoksessa**

473 Lukioden tulee kunnioittaa opiskelijoiden ihmis- ja perusoikeuksia poikkeuksetta.
474 Kaikenlainen koulukiusaaminen tulee nähdä ja sitä tulee käsitellä väkivallan muotona, josta
475 tulee käyttää termiä kouluväkivalta. Lukio on kaikenmuotoisen väkivallan, syrjinnän, häirinnän
476 ja rasmin vastainen paikka, ja sen ilmapiiriin on oltava avoin, turvallinen ja välittävä.
477 Toimintaperiaatteiden tulee näkyä kouluympäristössä läpi lukuvuoden. Koulun henkilökunnalla
478 on oltava velvollisuus tuoda toimintaperiaatteet esille ja puuttua kaikkiin turvallisuuteen
479 liittyviin mahdollisiin ongelmatilanteisiin heti niiden ilmettyä. Velvollisuus puuttua
480 kouluväkivaltaan on kirjattava lukiolakiin, ja kouluväkivaltatapauksissa on sovellettava
481 rikoslakia sekä käytettävä sen termistöä. Väkivallan tulee selvittää kouluväkivaltatapaukset
482 yhdessä koulun henkilökunnan kanssa ja mahdollisesti sanktioida. Koulutuksen järjestäjän
483 välinpitämättömyys havaitsemaansa kouluväkivaltaan tulee tulkita lain mukaiseksi syrjinnäksi.

484 Opiskelijan fyysinen ja henkinen koskemattomuus on loukkaamaton kaikissa tilanteissa.
485 Koulurauha saavutetaan lukiossa opiskelijoiden ja opettajien sekä koulun muun
486 henkilökunnan tiiviillä yhteistyöllä ja keskinäisellä kunnioituksella. Opettajille ja opiskelijoille
487 pitää järjestää koulutusta koulurauhan turvaamisen tavoista sekä opiskelijoiden ja opettajien
488 oikeuksista.

489 Fyysisen opiskeluympäristön tulee olla terveellinen, turvallinen ja viihtyisä. Opiskelijoiden
490 terveyttä ja turvallisuutta ei saa laiminlyödä koulutukseen liittyvässä paikallisessa tai
491 valtakunnallisessa päätöksenteossa.

492 **2.5 Opiskelija kouluyhteisön jäsenenä**

493 Opiskelijakunta on irrottamaton osa lukiota. Koulutuksen järjestäjän on turvattava
494 opiskelijakunnan toimintaedellytykset ja otettava opiskelijakunta kiinteäksi osaksi lukion
495 päätöksentekoa. Opiskelijakunnan hallitukselle on nimettävä ohjaava opettaja. Laadukas
496 opiskelijakuntatoiminta on toimivan lukioyhteisön edellytys ja koululle voimavara.
497 Opiskelijakunnan tulee olla kiinteästi mukana avoimen, turvallisen ja välittävän ilmapiirin
498 luomisessa. Kouluväkivallasta vapaan ilmapiirin edistäminen on myös opiskelijakunnan
499 vastuulla.

500 Opiskelijakunnan oikeudellista asemaa tulee selventää ja hallintoa keventää. Lukion
501 opiskelijakunta on tunnustettava yhteisömuotona ja itsenäisenä oikeushenkilönä.
502 Nykymallissa, jossa opiskelijakunnalla on mahdollisuus rekisteröityä yhdistykseksi,
503 lainsäädännössä tulee huomioida rekisteröidyn yhdistyksen puheenjohtajan
504 vähimmäisikärajan alentaminen.

505 Opiskelijoilla tulee olla edustus opettajain- ja johtokunnan kokouksissa. Opiskelijakunta täytyy
506 ottaa mukaan koulun järjestyssääntöjä laadittaessa ja tarkistettaessa, ja jokaisen opiskelijan
507 tulee ymmärtää koulun järjestyssäännöt. Opiskelijoiden mahdollisuutta keskustella
508 yhteiskunnallisista asioista koulussa tulee vahvistaa.

509 On varmistettava, että myös kasvavissa yksiköissä yksittäisistä opiskelijoista ja
510 yhteisöllisyydestä pidetään huolta muun muassa tehokkaalla ryhmänohjauksella ja
511 tutortoiminnalla. Kaikissa lukioissa tulee järjestää tutortoimintaa, ja tutortoiminnalle on
512 varattava riittävät resurssit. Koulujen on nimettävä tutortoiminnasta vastaava opettaja. Tutorit
513 on koulutettava tehtävänsä. Tutorin tärkein tehtävä on opastaa ja tukea uutta aloittavaa
514 opiskelijaa. Kouluväkivallan ennaltaehkäisy ja uusien opiskelijoiden ryhmäyttäminen
515 yhteisöllisen ilmapiirin luomiseksi ovat osa tutortoimintaa. Tutortoiminta on kirjattava
516 lukiolakiin.

517 Jokaisella opiskelijalla tulee olla yhtäläinen mahdollisuus osallistua lukion perinnetapahtumiin
518 ja opetuksen ulkopuoliseen yhteisölliseen ja sosiaaliseen toimintaan taloudellisesta
519 tilanteestaan ja sosioekonomisesta taustastaan riippumatta.

520 **2.6 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus**

521 Opiskelijoita on arvostettava ja kohdeltava yhdenvertaisesti. Kouluyhteisössä pitää olla tilaa
522 yksilöllisyydelle sekä erilaisille identiteeteille ja ilmaisumuodoille. Sukupuolen moninaisuus on
523 tunnustettava ja kouluyhteisöjen cis- sekä heteronormatiivisuutta on aktiivisesti purettava.
524 Koulun tulee tukea opiskelijoiden sukupuoli-identiteetin käsittelemistä. Opiskelijan
525 itsemääräämisoikeuden tulee toteutua. Nuorten tulee saada solmia itselleen sopivia
526 ihmissuhteita sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisestaan riippumatta, ilman pelkoa
527 häirinnästä tai syrjinnästä.

528 Seksuaalikasvatuksen tulee olla laadukasta. Sen tulee siirtyä pois lisääntymiskeskeisyydestä
529 sekä keskittyä nuorten seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja seksuaali-identiteetin
530 käsittelemiseen. Seksuaalikasvatuksessa tulee ottaa huomioon sukupuolen ja
531 seksuaalisuuden moninaisuus.

532 Oppilaitosten ja sähköisten opiskeluympäristöjen tulee olla fyysisesti, psyykkisesti ja
533 sosiaalisesti saavutettavia. Opetuksessa on otettava huomioon erilaiset oppijat tarjoamalla
534 erityistä tukea sekä opiskeluun että kokeiden suorittamiseen. Oppiaineiden ja
535 koulutusvalintojen eriytymistä perustuen stereotypioihin tai yksilön ulkoisiin ominaisuuksiin
536 tulee purkaa. Tämä tulee huomioida myös opettajien ja muun henkilökunnan koulutuksissa
537 sekä opinto-ohjauksessa.

538 Jokaisessa lukiossa on oltava tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, joka sisältää
539 nykytilan kuvauksen sekä tavoitteet ja toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden
540 edistämiseksi. Jokaisessa lukiossa tulee olla yhdenvertaisuusvastaava. Lukioden tulee
541 aktiivisesti ottaa opiskelijat mukaan suunnitelman valmisteluun ja toteutukseen. Suunnitelmaa
542 tulee päivittää säännöllisesti. Opettajankoulutukseen tulee sisällyttää opetusta liittyen
543 seksuaalisuuden, sukupuolen ja kehojen moninaisuuteen. Opettajien tulee saada koulutusta
544 syrjinnän tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen sekä yhdenvertaisuuden edistämiseen.
545 Lukiokoulutuksessa ja sen kehittämisessä tulee tunnistaa sukupuoliroolit sekä purkaa niitä.

546 Nykyisestä asevelvollisuusjärjestelmästä tulee siirtyä koko ikäluokkaa yhdenvertaisesti
547 kohtelevaan järjestelmään, jossa kutsuntojen kautta palvelukseen valikoituvat
548 Puolustusvoimien sodan ajan tarpeen ja valmiusvaatimusten edellyttämä määrä
549 motivoituneimpia ja soveltuvimpia yksilöitä sukupuoleen katsomatta. Jos asevelvollinen ei ole
550 halukas suorittamaan palvelusta, hänet tulisi lähtökohtaisesti vapauttaa palveluksesta rauhan
551 ajaksi ilman rangaistusta. Nykymallissa aseettoman palveluksen tulee olla tasavertainen
552 vaihtoehto aseelliseelle palvelukselle ja siviilipalveluksen rankaisevasta luonteesta tulee
553 luopua.

554 Nykyistä asevelvollisuuslakia tulee muuttaa siten, että asevelvollisen hakemuksesta
555 palveluksen aloittamisajankohdan muutokseen riittäisi asiallinen syy nykyisen erittäin
556 tarpeellisen henkilökohtaisen syyn sijasta. Väestönsuojelua ja siviilivarautumista tulee
557 sisällyttää valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan.

558 **2.7 Toimeentulo ja asuminen**

559 Nykyistä sosiaaliturvajärjestelmää tulee yksinkertaistaa tinkimättä nuorten toimeentulosta.
560 Opiskelijoiden sosiaaliturvan on katettava lukiolaisen elämisen ja asumisen kustannukset
561 kokonaan. Opintotukea tulee saada kaikilta opiskelukuukausilta, eikä lukiolaista tule
562 edellyttää nostamaan opintolainaa ennen oikeutta toimeentulotukeen. Takautuvan haun
563 oikeus tulee ulottaa myös opintotukeen. Opintotuen lainapainotteisuudesta tulee luopua.
564 Opintotuki tulee siirtää opetus- ja kulttuuriministeriöltä sosiaali- ja terveysministeriön vastuulle.

565 Aikuisten lukiokoulutuksen oppimäärän suorittaminen tulee voida katsoa päätoimiseksi
566 perustuen esimerkiksi keskimäärin suoritettujen opintopisteiden määrään kuukaudessa.
567 Aikuisten lukiokoulutuksen oppimäärän päätoimisen suorittamisen tulee olla opintotukeen
568 oikeutettua.

569 Sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa on otettava tavoitteeksi nuorten köyhyyden
570 vähentäminen ja kannustinloukkujen purkaminen. Uudistuksen jälkeen järjestelmän tulee
571 vastata työelämän epävarmuuteen. Sosiaaliturvaa uudistettaessa opintotuki tulee sisällyttää
572 uudistukseen siten, että opiskelijatkin ovat mahdollisen universaalien sosiaaliturvan piirissä.
573 Tuen tulee olla vastikkeetonta. Sosiaaliturvajärjestelmää uudistaessa tulee siirtyä yksittäisten
574 tukien malleista kaikille yhteisesti maksettavaan perustuloon.

575 Opintorahaa ei tule huomioida tuloksi asumistuessa ansiotulojen tapaan, eikä se saa vaikuttaa
576 asumistukeen. Nuorten yhteisasumiseen saatavan asumistuen myöntämisperiaatteissa tulee
577 kuulla nuorten näkemystä omista asumisjärjestelyistä, ja asumistuen ruokakuntakohtaisuus on
578 poistettava. Alaikäisellä on oltava oikeus yleiseen asumistukeen, vaikka hänellä ei olisikaan
579 muita tuloja. Kuntien ja valtion on huolehdittava siitä, että lukiolaisille soveltuvia
580 opiskelija-asuntoja rakennetaan riittävästi eri puolille Suomea ja että opiskelija-asunnot ovat
581 laadukkaita, kohtuuhintaisia ja saavutettavuudeltaan hyviä.

582 Opintorahan veronalaisuus on poistettava, ja opintorahan määrän on oltava sidoksissa
583 kansaneläkeindeksiin. Kohtuulliset tulot eivät saa leikata opintotukea, vaan työnteon tulee olla
584 kannattavaa ja opiskelijan tulee voida käydä töissä opintojen ohessa. Opintotuen tulorajoja
585 tulee korottaa samassa suhteessa kuluttajahintojen noustessa. Huoltajien tulojen alentava
586 vaikutus opintotukeen on poistettava, eikä opintotuen tasoa saa sitoa täysi-ikäisyyteen.

587 Koulumatkatukea täytyy kehittää paremmin opiskelijoiden tarpeita palvelevaksi lyhentämällä
588 koulumatkatuen minimikilometrimäärä viiteen kilometriin. Koulumatka on huomioitava
589 kokonaisuutena, ei osissa. Koulumatkatuen käyttämistä tulee joustavoittaa ja helpottaa.

590 Sosiaaliturvajärjestelmässä ja työttömyyspalveluissa ei saa olla erillisiä sanktioita nuorille.
591 Työmarkkinatuen viiden kuukauden odotusaika on poistettava lukiosta valmistuneilta
592 ammatillisen tutkinnon suorittaneiden tapaan. Samoin tulee poistaa velvollisuus hakeutua
593 koulutukseen karenssin uhalla.

594 Alle 25-vuotiaiden maksuhäiriömerkinnän tulee olla voimassa korkeintaan vuoden. Nuorille
595 tulee tarjota tietoa velkaantumisen ehkäisemisestä ja oman talouden hallinnasta.

596 **2.8 Nuorten sosiaali- ja terveyspalvelut**

597 Alle 25-vuotiaille on saatava henkilökohtaiseen tilanteeseen sopiva maksuton ehkäisy.
598 Maksuttomia kuukautissuojia tulee tarjota kaikille niitä tarvitseville. Hyvinvointialueiden tulee
599 tarjota nuorille tukea näkemistä ja kuulemista helpottavien apuvälineiden hankkimiseen.

600 Nuorille räätälöityjä päihde- ja mielenterveyspalveluja on vahvistettava. Päihdepolitiikkaa on
601 muutettava niin, että päihdeongelma nähdään sairautena ja huumausaineiden käytön

602 rangaistavuudesta luovutaan. Kannabis tulee laillistaa. Huumeiden käyttämiseen liittyvien
603 haittojen vähentämiseksi tulee ottaa käyttöön huumeidenkäyttöhuoneet. Päihdekasvatuksen
604 tulee pelottelun sijaan perustua haittojen vähentämiseen. Terapiatakuu on otettava käyttöön
605 koko maassa.

606 Nuorella tulee olla mahdollisuus korjata juridinen sukupuolimerkintänsä jo ennen
607 täysi-ikäisyyttä. Kolmas juridinen sukupuoli on otettava käyttöön Suomessa ja sukupuolen
608 vahvistamisen on perustuttava omaan ilmoitukseen.

609 **2.9 Opiskelijoiden oikeusturva**

610 Suomeen tulee luoda oppilas- ja opiskelija-asiavaltuutetun tehtävä, joka valvoo opiskelijoiden
611 oikeusturvan toteutumista. Mitään opiskelijaa koskevia toimenpiteitä ei saa aloittaa ilman, että
612 opiskelija on tietoinen tästä. Opiskelijalle tulee tarjota oikeusneuvontaa häntä koskevissa
613 hallinnollisissa asioissa. Opiskelijan tulee tietää, missä henkilörekistereissä hänestä on tietoja,
614 kenellä on pääsy rekistereihin ja kuinka hän voi itse päästä omiin tietoihinsa helposti käsiksi.
615 Opiskelijan opintosuoritukset eivät saa vaarantua hänen terveydellisen tilansa takia.

616 **3. NUORISOPOLITIikka**

617 **3.1 Nuorten vaikuttamismahdollisuudet**

618 Nuoria on kuultava aidosti kaikilla päätöksenteon tasoilla ja siihen tulee tarjota vaikuttamisen
619 keinoja, joissa vaikuttamisen mahdollisuudet ovat aitoja pelkän osallistumisen mielikuvan
620 sijaan. Vaikuttamismahdollisuuksien tulee olla kaikille yhdenvertaiset nojaten
621 yhdenvertaisuuslain syrjinnän kiellosta säättävään pykälään. Sukupolvien välinen tasa-arvo on
622 otettava huomioon päätöksenteossa. Nuorilla on oltava yhtäläiset etenemismahdollisuudet
623 yhteiskunnassa sekä mahdollisuus osallistua kansalaisyhteiskunnan toimintaan. Nuorilla on
624 oltava aidot mahdollisuudet päästä käsiksi valtion tarjoamiin palveluihin myös sähköisesti.
625 Nuorille on taattava vahvan sähköisen tunnistautumisen tapa.

626 Päätöksenteosta viestimisessä käytettävän kielen täytyy olla selkeää. Nuoriin liittyvässä
627 päätöksenteossa on kysyttävä ensisijaisesti kantaa nuorilta, ja erityisesti koulutukseen
628 liittyvissä kysymyksissä oppilas- ja opiskelijakunnat ovat tärkeimpiä asiantuntijoita. Niiden
629 tulee olla aidosti vaikutusvaltaisia vaikuttamiskanavia myös oman koulun ulkopuoliseen
630 vaikuttamiseen paikallisella tasolla. Nuorille on taattava puhe-, läsnäolo- ja aloiteoikeus
631 kuntien ja hyvinvointialueiden päättäviin elimiin, kuten lautakuntiin, hallituksiin ja valtuustoihin.

632 Nuoria edustavien kunnallisten kuulemisjärjestelmien ja vaikuttajaryhmien on oltava nuorten
633 itsensä demokraattisesti valitsemia. Kunnallisissa vaikuttamismuodoissa on kunnioitettava
634 nuorten itsenäistä järjestäytymisoikeutta. Koska nuoriso- ja opiskelijajärjestöt ovat merkittävä
635 vaikuttamisen väylä nuorille, niiden rooli on tunnustettava voimakkaammin. Nuoriso- ja
636 opiskelijajärjestöjä tulee myös hyödyntää osana opetussisältöjä. Järjestöjen rahoitus ja
637 toimintaedellytykset on turvattava ja niiden merkitystä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa

638 on vahvistettava. Järjestöillä on tärkeä rooli pitkäjänteisessä nuorisotyössä ja osana
639 elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa. Nuoriso- ja opiskelijajärjestöille jaettavia valtionapuja ei
640 tule leikata.

641 Nuorten demokratiakasvatusta tulee lisätä. Päätöksentekoon liittyvien prosessien on tultava
642 tutuiksi nuorille esimerkiksi koulun kautta, jotta jokainen nuori ymmärtää mahdollisuutensa
643 vaikuttaa. Nuorten vaikuttajaryhmien, kuten nuorisovaltuustojen, toimintaedellytyksiä ja
644 -menetelmiä on kehitettävä, ja niiden jäsenille on tarjottava koulutusta sekä mahdollisuuksia
645 osallistua tarjolla oleviin järjestöjen koulutuksiin. Sähköistämistä pitää lisätä nuorten
646 osallistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien helpottumiseksi. Kunnissa tulee ottaa käyttöön
647 osallistuvan budjetoinnin malli, jonka avulla nuoret voivat osallistua suunnitteluun ja
648 päätöksentekoon.

649 **3.2 Nuoret vaaleissa**

650 Äänestysikäraja on laskettava 15 ikävuoteen kaikissa vaaleissa. Kunta- ja aluevaaleissa
651 ehdolle asettumisen ikäraja on laskettava 15 ikävuoteen. Muissa yleisissä valtakunnallisissa
652 vaaleissa ehdolle asettumisen on oltava sidonnainen henkilön oikeustoimikelpoisuuteen.
653 Kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikäraja tulee laskea 15 ikävuoteen. Edistetään kansallisen
654 nuorisoaloitteen käyttöönottoa.

655 Nuorten demokraattisen osallistumisen tukeminen on koko yhteiskunnan vastuulla.
656 Äänestyspaikat yleisissä valtakunnallisissa vaaleissa tulee sijoittaa nuorille keskeisiin
657 paikkoihin, kuten oppilaitoksiin. Keskusvaalilautakuntien tulee valmistella esitykset
658 äänestyspaikkojen sijainneista nuoria kuullen. Sekä ennakkoäänestyksen että vaalipäivän
659 äänestyspaikkojen sijainnit tulee suunnitella yhteistyössä nuorisovaltuuston, toisen ja
660 korkea-asteen opiskelijakuntien, nuorisojärjestöjen ja nuorisotyöntekijöiden kanssa.
661 Ennakkoäänestämistä pitää yleisesti helpottaa.

662 **3.3 Nuorisopalvelut**

663 Kuntien nuorisopolitiikassa ja -palveluissa on oltava yhtäläiset linjat ja vähimmäisresurssit,
664 jotta ne ovat kaikissa kunnissa riittävät. Kunnissa pitää korostaa ja edistää monikulttuurista ja
665 kansainvälistä nuorisotoimintaa sekä luoda sille edellytykset. Nuorisopalvelujen on oltava
666 koottuna yhteen ja helposti nuoren saatavilla. Nuorisopolitiikkaan ja -palveluihin on tultava
667 ennakoiva ja pitkäjänteinen ote, jotta lyhytaikaisten hankkeiden sijaan keskitytään pitkän
668 aikavälin tavoitteissa onnistumiseen.

669 Etsivää nuorisotyötä on tehostettava ja vakiinnutettava nuorten tukemis- ja ohjauskeinona
670 sekä syrjäytymisen ehkäisyssä. Etsivän nuorisotyön resurssit on taattava, jotta tuen piiriin
671 pääsevät koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella olevat nuoret ja he, jotka tarvitsevat
672 tukea saavuttaakseen tarvitsemansa palvelut. Ohjaamoita tulee olla kattavasti ympäri Suomea
673 ja niiden rahoitus on turvattava. Toimintaa on laajennettava ja kehitettävä yhdessä nuorten
674 kanssa. Nuorille tulee tarjota tietoa Ohjaamo-palveluista ja tukea palveluiden piiriin
675 hakeutumiseen.

676 Nuorten syrjäytyminen tulee tunnustaa yhdeksi Suomen suurimmista haasteista ja
677 syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja korjaaviin toimenpiteisiin on suunnattava mittakaavan
678 mukaiset resurssit. Koulutuksen roolia syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä ja pysäyttämässä on
679 painotettava. Terveystieteiden, koulutus- ja työmarkkinajärjestelmää tulee kehittää
680 kokonaisvaltaisesti syrjäytymisen ratkaisemiseksi. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden
681 edellytyksiä on parannettava ja niitä on kannustettava sitouttamaan syrjäytymisvaarassa
682 olevia nuoria osaksi yhteiskuntaa.

683 Nuorisotakuun ja etsivän nuorisotyön vaikutusten mittaamiseen on luotava arviointityökalu,
684 jolla saatuja tuloksia käytetään hyödyksi toiminnan kehittämisessä. Nuorisotakuuta tulee
685 kehittää pitkäjänteisesti.

686 **3.4 Nuorten työllistymismahdollisuudet**

687 Nuorten työllisyyttä parantavista järjestelmistä on pidettävä kiinni, ja niitä on jatkuvasti
688 kehitettävä. Julkisen sektorin tulee tarjota lukiolaisille enemmän kesätyöpaikkoja ja yksityisen
689 sektorin toimijoita tulee kannustaa siihen esimerkiksi kesätyöseteleiden avulla. Yhteiskunnan
690 tulee mahdollistaa mahdollisimman monelle halukkaalle nuorelle kesätyömahdollisuus. Tätä
691 tavoitetta voi edesauttaa esimerkiksi myöhäistämällä koulujen alkamisajankohtaa.
692 Opiskelijoiden osalta työnteon ei tule olla välttämättömyys, vaan vapaaehtoinen osa
693 oppimista ja kasvamista. Talous-, työelämä- ja työnhakutaitojen opetus tulee ottaa kiinteäksi
694 osaksi perusopetusta ja toisen asteen koulutusta. Yrittäjyysopintojaksojen tarjontaa tulee
695 laajentaa, ja opiskelijalla tulee olla mahdollisuus tutustua opintojensa yhteydessä yrityksiin ja
696 yrittäjyyteen esimerkiksi yritysvierailujen muodossa.

697 Työmarkkinoita ja työlainsäädäntöä tulee uudistaa mahdollistamaan nuorten korkeampi
698 työllisyysaste. Nuoria ja erityisesti maahanmuuttajataustaisia sekä muihin vähemmistöihin
699 kuuluvia nuoria ei saa jättää heikkoon asemaan työmarkkinoilla suhteessa muihin
700 väestöryhmiin, ja heitä tulee tiedottaa oikeuksistaan. Oppisopimuskoulutusjärjestelmää tulee
701 kehittää ja ottaa laajempaan käyttöön. Jokaista nuorta on kohdeltava yhdenvertaisesti
702 työelämässä ja työympäristön tulee olla häirinnästä vapaa. Valtion ja kuntien rekrytointi tulee
703 toteuttaa anonymisti. Nuorten työllisyyspalveluita on kehitettävä yksilöllisemmäksi, jotta
704 jokainen saa niistä tarvitsemansa hyödyn. Palkkatuetuista työmahdollisuuksista tulee lisätä, jotta
705 väliavuotta viettävät nuoret voivat selkeyttää omia jatko-opinto- ja työllistymissuunnitelmiaan.

706 **3.5 Sukupolvipolitiikka**

707 Sukupolvien välisen tasa-arvon tulee toteutua yhteiskunnan päätöksenteossa ja työelämässä.
708 Huoltosuhteen heikentyessä on pidettävä huoli siitä, että Suomi säilyy houkuttelevana ja
709 kilpailukykyisenä asuinpaikkana nuorille.

710 Työeläkejärjestelmän perusta on säilytettävä kestäväksi ja sen kehittämisen lähtökohtana on
711 oltava sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus. Eläkejärjestelmän rahoitusta on käsiteltävä
712 aina kokonaisuutena. Nuoret on otettava mukaan tekemään eläkeratkaisuja koskevia
713 päätöksiä, jotta turvataan sukupolvien välisen ketjun ja oikeudenmukaisuuden jatkuminen

714 sekä järjestelmän uskottavuus. Taitettu indeksi on säilytettävä. Kaikesta tehdystä työstä tulee
715 karttua eläkettä.

716 **3.6 Nuorten liikkumismahdollisuudet**

717 17-vuotiaiden nuorten tulee voida hankkia B-luokan ajo-oikeus huoltajan luvalla. Nuorille
718 kuljettajille ei tule asettaa muista kuljettajista poikkeavia rajoituksia ajamiseensa.
719 Yhteiskunnan infrastruktuuri tulee suunnitella siten, että yksityisautoilun sijasta muut tavat
720 liikkua yleistyvät. Kaupungeista ja taajamista on tehtävä kävelyä ja kevyttä liikennettä tukevia.
721 Julkisin varoin tulee tukea kattavaa ja vähäpäästöistä joukkoliikennettä. Joukkoliikenteen
722 käyttämisen tulee olla nuorelle kohtuuhintaista ja taloudellisesti kannattavaa.
723 Paikallisliikenteen tulee olla maksutonta 25 ikävuoteen saakka.

724 **3.7 Kestävä kehitys**

725 Suomen ja Euroopan unionin tulee olla esimerkillisiä Yhdistyneiden kansakuntien kestävän
726 kehityksen tavoitteiden toteuttamisessa ja kestävän kehityksen suunnitelma tulee ottaa
727 kansallisen ja kansainvälisen päätöksenteon pohjaksi. Nuorilla on oltava mahdollisuus
728 osallistua YK:n kestävään kehitykseen liittyviin kokouksiin. Kestävään kehitykseen liittyvää
729 politiikkaa on tehtävä nuorten ja tulevien sukupolvien ehdoilla.

730 Ilmasto- ja ekokriisin hillitsemisen tulee olla päätöksenteon keskiössä. Nuorilla tulee olla
731 täysivaltainen edustus esimerkiksi YK:n ja EU:n ilmastoon ja ympäristöön liittyvissä
732 kokouksissa sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden takaamiseksi. Nuorten on pystyttävä
733 osallistumaan ja vaikuttamaan myös Suomen ilmastopolitiikkaan yhdenvertaisesti muiden
734 sukupolvien kanssa.

735 Ilmasto- ja ympäristökasvatuksen tulee olla osa opetussuunnitelmaa. Suomessa tulee opettaa
736 kierto- ja jakamistalouteen pohjaavaa talousajattelua ja kulutuksen vähentämistä.

737 Suomen tulee olla edelläkävijä päästöjen vähentämisessä, luonnon hiilivarastojen suojelussa,
738 hiilinielujen vahvistamisessa sekä fossiilivapaan energiantuotannon ja puhtaan teknologian
739 kehittämisessä ja käyttöönotossa. Suomen tulee noudattaa Pariisin ilmastopöytäkirjassa
740 sovittuja ilmastotoimia ilmaston lämpenemisen pysäyttämiseksi 1,5 asteeseen. Päätöksenteon
741 on oltava linjassa ilmastotavoitteiden saavuttamisen kanssa. Siirtymä hiilineutraaliin ja
742 ekologisesti kestävään yhteiskuntaan on toteutettava sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla.